

TÜRKLER VE DOĞA

Reşide GÜRSES

Türkler ve Doğa adlı eserin tanıtımına geçmeden önce yıllar yıllar öncesinde kendisiyle tanışma fırsatı bulduğum Sayın Tryjarski ile ilgili bir anımı burada dile getirmek isterim. Sayın Tryjarski ile ilk defa 1995 senesinde yüz yüze konuşma imkânı bulduğumda o, Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen bir programa katılmak için gelmişti. Kendisi söz konusu programda Türko-loji ile ilgili bir bildiri sunmak üzere Türk Dil Kurumunda bulunuyordu. Bu ilk karşılaşmada kendisine, biraz da çekinerek: “Bazı makalelerinizi izniniz olursa çevirmek istiyoruz. Yaptığımız bu çevirileri de mümkünse sizin onayınıza sunmak istiyoruz. Gözden geçirebilirseniz memnun oluruz.” dediğimizde, onun cevabını ömrüm boyunca hiç unutmayacağım. O; tane tane, açık ve anlaşılır Türkçesiyle bizim çeviri isteğimizi geri çevirmeyerek, teşvik edersine: “Tabii ki olur, neden olmasın. Ancak tercüme zor bir iştir, sabır ve sebat gerektirir.” demişti. Geçen zaman içinde biz yaptığımız çevirileri kendisine gönderdik o da dediği gibi sabır ve sebatla iğneyle kuyu kazarcasına bizim çevirilerimizi, zamanını ve dikkatini harcayarak büyük bir titizlikle gözden geçirdi. Ben bir bilim adamı hassasiyetinin nasıl olması gerektiğini ilk defa Prof. Dr. Edward Tryjarski’de gördüm ve çeviriler esnasında da bir konunun bilimsel olarak nasıl ele alınması gerektiğini daha iyi anladım. Uzun uğraşların ve büyük bir emeğin ürünü olarak hazırlanmış olan bu makale ve bildirilerin çevirisinden ayrıca, kültürel değerlerimize ilişkin pek çok unsuru öğrenme imkânı

da buldum. Bu eser ortaya çıkmışsa bunda Sayın Tryjarski’nin cevabındaki bilim adamı titizliğinin, insani tavrının ve gençlere olan sıcak bakışının katkısı göz ardı edilemez. Kendisine, hem Türk kültürü ile ilgili bu çok yönlü çalışmalarından dolayı hem makale ve bildirilerini çevirmemize izin verdiği hem bu konuda desteklerini bizden esirgemediği hem de bazıları daha önce yayımlanmış bildirilerle birlikte ilk defa bu kitapta yayımlanan bildirilere ve makalelere ilişkin çevirilere son şekillerini verecek şekilde tekrar tekrar gözden geçirdiği için çok teşekkür ederim. Bu vesileyle

Edward Tryjarski
Türkler ve DoğaEditör
DURSUN AYAN

KİTAPLIK

Prof. Dr. Edward TRYJARSKI,
Türkler ve Doğa, ed.: Dursun AYAN, İstanbul:
KİTABEVİ, 603, 260 s.

bir kez daha bize böyle bir şans verdiği için müteşekkir olduğumu özellikle ifade etmek isterim. Bu çeviriler eğer Türk okuyucusunun eline bir kitap hâlinde ulaşabilmişse bu, onun bir bilim adamı titizliği içinde gösterdiği sabrın ve özverinin eseridir. Son olarak kendisine saygılarımla birlikte, sağlık ve sıhhatle dolu daha nice yıllar dilediğimi belirtmek isterim.

Türkler ve Doğa adlı kitap, ünlü Polonyalı Türkolog Prof. Dr. Edward Tryjarski'nin Türklerin hayvanlara, bitkilere kısaca doğaya bakışını inceleyen bazı makale ve bildirilerinin çevirisini içermektedir. Kitapta ayrıca, "Prof. Dr. Edward Tryjarski Hayatı ve Eserleri" başlığını taşıyan bir yazı ile Prof. Tryjarski'nin hatırat niteliği taşıyan "Varşova'da Türkoloji 1918-1978" adlı yazısının çevirisi de mevcuttur. "Prof. Dr. Edward Tryjarski Hayatı ve Eserleri" başlıklı yazıda araştırmacılar/okuyucular hem Prof. Dr. Edward Tryjarski'nin hayatı hem de onun bugüne yaptığı çalışmalar hakkında geniş bir bilgi edinebileceklerdir.

Türkler ve Doğa adlı kitap, Prof. Dr. Edward Tryjarski'nin İngilizce olarak kaleme aldığı; zaman zaman da Fransızca, Almanca vb. dillerle yazılmış bölümler içeren Türk kültürü ile ilgili araştırmalarından bazılarının Türkçeye çevirisini kapsamaktadır. Türk kültürü ile ilgili pek çok ayrıntının bulunduğu bu makale ve bildiriler, Türk kültürü ile ilgili olarak dil biliminden sosyolojiye, tarihe daha pek çok alana ışık tutan pek çok bilgiyi içermektedir. Türk okuyucusu, bu kitapla hem Prof. Tryjarski hem de Türk dili ve kültürü ile ilgili birçok konuyu toplu hâlde görebilme imkânı bulabilecektir. Kitap'ta bulunan yazılar; Afet Bal, Dursun Ayan, Hafize Er ve Reşide Gürses tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bunların bazıları ortak olarak

yapılmış çevirilerdir.

Kitap ön söz niteliği taşıyan ve editör tarafından kaleme alınan kısa bir "Sunuş" ile başlamaktadır. Prof. Dr. Edward Tryjarski'nin kaleminden çıkan "Türk Okuyucuları için Birkaç Söz" başlıklı bu iki yazıdan sonra yer alan şu bildiri ve makalelerde oluşmaktadır: "Prof. Dr. Edward Tryjarski Hayatı ve Eserleri", "Varşova'da Türkoloji 1918-1978)", "Türk Dünyasında Köpek: Et-nolinguistik Bir Çalışma", "Türklerde Arıcılık: Tarihsel ve Dilbilimsel Bir Kanıt", "Türk Çatılarında Güvercinler: Bazı Tarihsel ve Dil Bilimsel Notlar", "17. Yüzyılda Türklerin Evcil Hayvanlara Karşı Tutumu Üzerine", "Ermeni Kıpçakçası Hayvan İsimleri: Gün Işığına Çıkarılan Yeni Bir Liste", "Türk Meyve Yetiştiriciliği Üzerine", "Mantarlar için Yerli Terimler ve Ödünç Kelimeler Olarak Türkçe İsimler",

Okuyucu kitapta, Prof. Dr. Edward Tryjarski'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgiler yanında, Prof. Tryjarski'nin gözünden; Türkoloji'nin (1918-1978) Varşova'daki durumu ile Türk kültüründe köpekler, Türk kültüründe arılar, Türk kültüründe güvercinler, Türk kültüründe evcil hayvanlar, Türk kültüründe meyve yetiştiriciliği ve Türk kültüründe mantarlar ile ilgili tarih, halk bilimi, dil bilimi, sosyoloji ve Türk dili bakımından önem arz eden pek çok bilgiyi bulabileceklerdir.

Türk dünyasındaki güvercin çeşitliliğinden, kendisine kutsallık atfedilen kırmızı başlı güvercinlere, mantar çeşitlerinden, Türklerin mantara bakışlarına kadar pek çok konunun ayrıntılı bir şekilde ele alındığı kitapta: "İt izi, at izine karıştı.", "İt ürür kervan yürür.", "Armut piş, ağzıma düş.", "Armutun sapı var, üzümün çöpü var.", "Kabak çiçeği gibi açılmak.", "Üzüm üzüm baka baka kararır.", "Mantar gibi bitmek.", "Mantar

gibi meydana çıkmak.” vb. atasözü ve deyimlere de yer verilmektedir. Prof. Tryjarski yazılarında, bu vb. deyim veya atasözlerini sadece yazılış, söyleniş ve anlamlarıyla vermekle kalmıyor, bunları yeri geldiğinde cümle içinde de kullanıyor: “Osmanlı Bölgesi’nde bu kelime üç şekilde yazılır ... fakat bunların hepsi (Mantar gibi bitmek, mantar gibi meydana çıkmak vb. yaygın deyimlerde de kanıtlanıldığı gibi ...) Türk toprağında kök saldı.” (s. 246).

Ayrıca, Osmanlı lehçesine ilişkin olarak “Romanya, Dobruca, Başpınar (Romencesi: Fîntînâ Mâre) köyünden yapılan derlemeyi içeren yazıda okuyucular hem derlemenin kendisini, transkripsiyonlu olarak görebilmekte hem derlemenin İngilizceye ve Türkçeye çevirilerini okuyabilmektedir. (s. 167-171). Osmanlı lehçesinin bazı gramer özelliklerini yansıtan bu derlemede, -kisa da olsa- Dobruca’daki Türkler arasında yaşatılan arıcılık kültürü, bu geleceğin göstergeleri olan terimler ışığında yansıtılmaktadır. Ağırlıklı olarak Türklerin oturduğu Dobruca’nın Başpınar (Fîntînâ Mâre) köyünden zanaatkâr İskender Ağa’dan yapılan bu derleme, arıcılık, arıcıların yaşamı ile ilgili ayrıntılı bilgiler, modern arıcılık ve bal çeşitleri hakkındaki bilgileri içermektedir. Ayrıca burada derlemeyle ilgili küçük bir sözlük de bulunmaktadır. Bu sözlükte madde başı Türkçe, karşılıkları İngilizce [Hony (*A Turkish-English Dictionary*)], varsa kaynaklarla birlikte Fransızcadaki [HRhod (Hazai, G., *Texten Turcs de Kazanlyk*), KKaz. (Kakuk, S., *Texten Tucs*

de Kazanlyk)], Almanca N (Németh, J., *Die Türken von Vidin Sprache, Folklore, Religion*), Türkçedeki [TS (*Türkçe Sözlük*), SDD (*Türkiye’de Halk Ağızlarından Söz Derleme Dergisi*, Caf. Kuzey-Doğu (Caferoğlu, Ahmet, *Kuzey-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*)] ve Rumca-Rusçadaki [Rum.-russ. (*Rumysko-Ruskiy Slovar*’)] şekilleri de verilmiştir..

Araştırmacılar / okuyucular “Prof. Edward Trijarski Hayatı ve Eserleri” başlıklı ilk yazıda, hem Edward Trijarski’nin hayatı hem de onun bugüne kadar yaptığı tüm ilmî çalışmalarını bir bütün hâlinde bulabilecek, ayrıca, “Varşova’da Türkoloji 1918-1978)” adlı yazıda Türkoloji ile ilgili olarak genelde Polonya, özelde Varşova’da yapılan çalışmalar hakkında bilgi sahibi olabilecek, o dönemde yapılan bilgilerden yola çıkarak o günden bugüne kadar Türkoloji alanında Polonya’da yapılan çalışmalar hakkında genel bir değerlendirme yapma imkânını bulabileceklerdir.

Türk Kültürü hakkında önemli bilgiler içeren *Türkler ve Doğa* adlı kitap adından da anlaşılacağı üzere; arılar, evcil hayvanlar, güvercinler ve mantarlar konusunda Türk kültürünü yansıtan pek çok dil malzemesini, Türk leçelerindeki şekilleri dikkate alacak şekilde yansıtmasıyla da araştırmacılara/okuyucularına büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Son olarak kitabın yayımından dolayı, başta Prof. Dr. Edward Tryjarski olmak üzere, yayında emeği geçen herkese ve de yayıncısına teşekkürlerimi arz ederim.

KUŞLAR, BÖCEKLER, ÇİÇEKLER

Nesrin Bayraktar ERTEN

Avrupa Türkolojisinin önde gelen isimlerinden biri olan Uwe Bläsing tarafından daha önce çeşitli dergilerde yayımlanmış olan beş makalenin yer aldığı bu kitap, Bilgesu Yayınları (Ankara, 2016) arasından çıkmıştır.

Uwe Bläsing'in 60. yaşına armağan niteliği de taşıyan kitabın "Sunuş" bölümünde Mehmet Ölmez, Uwe Bläsing'in bilim hayatından ve çalışma alanlarından söz etmektedir. Bu bölümde ayrıca kitapta yer alan makalelerin künyeleri yer almaktadır.

Kitapta yer alan ilk makale "Türkçe Armut Sözcüğünün Etimolojisi ve Yayılışına Dair Bazı Notlar" adını taşımaktadır. Bläsing bu makalede, *armut* sözcüğünün kökenini derinlemesine araştırmakta ve *armut* sözcüğüne sahip dilleri, *armut* sözcüğünün o dillerdeki biçimlerine göre sınıflandırmıştır.

Kitaptaki ikinci makale "Mr. Kumpir Dünyaya Açıldı! Türkçe Patates İçin Kullanılan Bir İsim" başlığını taşımakta ve *kumpir* sözcüğünü ele almaktadır. Türkçenin ağızlarında yer aldığı biçimleriyle sistematik olarak ele alınan *kumpir* sözcüğü; yazar tarafından çeşitli roman, mâni, bilmecelemlerle örneklendirilmiştir. Makalede ayrıca patates için kullanılan diğer sözcüklere de sistematik gruplar hâlinde yer verilmektedir.

Kitabın üçüncü makalesi "Çift Başlı Rus Kartalının İmparatorluğunda 'Türkçe' Bir Avcı Kuşu veya Rusça *Bérkut* ile Türkçe *Bürküt* Sözcüklerinin Tarihine Ait Malzeme" adlı makaledir. 1892'de Katanov tarafından Turfan'da kaydedilen ve rüyada *bürgüt* görmenin padişahlığa delalet olduğunu belirten

Uwe Bläsing, *Kuşlar, Böcekler, Çiçekler*. Bilgesu yayınları, Ankara 2016, 195 s.

bir alıntıyla başlayan makalede; Türkçenin yanı sıra pek çok dilde sözcüğün izi sürülmektedir. Bläsing, diğer makalelerinde olduğu gibi bu makalesinde de sadece *bürküt* sözcüğüne değil, genel olarak Türkçede *kartal* kavramına da odaklanmaktadır. *Bürküt* sözcüğü, makalede Türkçenin akraba ya da komşu olduğu tüm dillerdeki biçimleriyle ele alınmış ve sistemleştirilmiştir.

"Mezopotamya'dan Balkanlar'a, 3000 Senelik Kültür Tarihsel Bir Gezinti veya Türkçe Erguvan Sözcüğünün Tarihçesi" adlı makale, kitabın dördüncü makalesidir. Ziya Osman Saba'nın bir dördlüğüyle başlayan makalede, *erguvan* sözcüğü; çeşitli roman, hikâye ve Türkçenin tarihsel dönemlerine ait eserlerle örneklendirilmiştir. Sözcüğü kullanan diller ve bu dillerdeki biçimler verildikten sonra Türkçenin etimolojisi ele alan kaynaklara da yer verilmiş ve bu etimolojiler tartışılmıştır. Bugünkü Türk dil ve lehçelerinde yapılan gezin-

tinin ardından sözcük Türkçenin komşularında da soruşturulmuştur. Makale, Süheyl Ünver'e ait, *erguvan* sözcüğünü içeren bir beyitle son bulmaktadır.

Kitabın son makalesi, "Sokakta Aldım Bir Tane Evde Oldu Bin Tane" başlığını taşımakta ve tahtakurusu kavramını ele almaktadır. Kitapta yer alan makalelerin en renkli ve çarpıcılarından biri olan makale, bir Hacivat Karagöz diyaloguyla başlamaktadır. Bilmeceler, kaynak eserlerden alıntılarla zenginleşen makalede tahtakurusu sözcüğünün dışında aynı kavramı karşılayan diğer sözcükleri de ele alınmaktadır. Uwe Bläsing, makalesinde yine tahtakurusu kavramını karşılayan sözcükleri, biçimlerine göre sınıflandırmakta ve sistematik biçimde okuyucuya sunmaktadır.

Bu rengârenk makale, Kayseri, Develi yöresinden derlenmiş bir *Tahtakurusu Türküsü* ile son bulmaktadır.

Uwe Bläsing'in makaleleri, tadına doyumaz üslubuyla okuyucuyu kendine çekerken bir yandan sosyo-dil bilimi ve etimoloji yöntemlerini gözler önüne sermekte, diğer yandan da kullandığı kaynakların zenginliğiyle bibliyografya kılavuzluğu yapmaktadır. Bizler için kılavuzluğundan ötürü Uwe Bläsing'e ve Uwe Bläsing'in birbirinden değerli bu beş makalesini toplu hâlde okuyucuyla buluşturan yayıncılara teşekkürlerle. Bu vesileyle Uwe Bläsing'in 60. yaşını kutluyor, daha nice uzun yıllar geçirmesini diliyor ve yeni çalışmalarını merakla bekliyoruz.